

ארגון "השומר" נוסד במסחה באפריל 1909, על יסודות התארגנות קודמת של עשרה אנשים שהקימו כבר בספטמבר 1907 את ארגון "בר גיורא". מנמנם של העשרה - אלכסנדר זייד, ישראל גלעד, צבי בקר, יחזקאל ניסנוב, מנדל פורטוגלי, יצחק בן-צבי, יחזקאל חנקין, סעדיה פז, משה יוזובר, ברלה שוויגר וישראל שוחט בראשם - היתה לשנות את מצבן הבטחוני הרעוע של המושבות היהודיות בארץ. בשיטות שהיו רווחות תחת שלטון התורכים, נמסרה השמירה ברוב המושבות לידי שומרים ערבים, כאשר לעיתים פיקח עליהם שומר יהודי, ולעיתים היו תחת השגחתם של שיכנים שקבלו דמי חסות, או שהכסף שולם לגינדרמריה התורכית תמורת השמירה של שוטרים תורכים. השמירה לא היתה יעילה ונגדה את המגמה הציונית של אנשי העלייה השנייה (שחלקם התנסו בהגנה עצמית בפרעות נגד היהודים ברוסיה), אשר דגלו ביצירת קהילה יהודית עצמאית בארץ-ישראל, שתמלא בעצמה את כל התפקידים הנדרשים לקיומה. רק בהדרגה כבשו חברי "השומר" את תפקידי השמירה במושבות, ובה בעת הרחיבו את שורות הארגון והגיעו ב-1912-1913 לכ-100 חברים. בראשונה קבלו עליהם את השמירה בחוות סגירה ובמסחה ואחר-כך במקומות רבים בארץ בניהם: חדרה, יבניאל, בית-גן, מנחמיה, כנרת ובדרום - גדרה, רחובות, ראשון לציון עד בן שמן.

מייסדי "השומר" חלמו על ארגון שומרים ארצי, שחבריו יתפרסו על פני כל הארץ, ולעזרתם יעמדו קבוצות מתיישבים ואיכרים יהודים מאומנים, כמילואים לשעת הצורך. ואולם למעשה התנהל ארגון "השומר", כמסגרת אליטיסטית וריכוזית מאד. סמכויות הנהגת הארגון היו מוחלטות והצטרפות לארגון חייבה עמידה בשורת מבחנים והסכמת שני שליש מחברי הארגון. נשות ה"שומרים" הוכרו כחברות בארגון אך לא לקחו חלק בפעולות השמירה. איש "השומר" פעל לבדו, רכוב על סוס ומצויד ברובה וכדורים. השמירה היתה צמודה לחומת המושבה, בתוכה ומסביב לה, בעיקר בלילה. ביום יצא השומר רכוב לשמירת השדות ולעיתים גם בלילה. במקרה של מרדף אחרי גנבים, הצטרפו שומרים נוספים וגם אנשי המושבה. לשם מניעת הגנבות התפתחה גם שיטה של פעולות גמול, שכוונתן היתה בעיקר הרתעה, מבלי לגרום לקרבנות. בשלב מאוחר של פעילות יזם "השומר" פעולות של קבוצות רוכבים (כחמישה במספר) אזוריות, שהבטיחו את המרחב בין היישובים, ויכלו להגיע במהירות יחסית לכל מקום אליו נקראו בשעת הצורך. השומרים היטיבו להכיר את מנהגיהם וארחות חייהם של הערבים ואף השתדלו להדמות להם בהופעתם, בשאפם להשתוות ואף לעלות עליהם בכוח ובכישורים הצבאיים.

בתחילה שמרו חברי הארגון על יישובים ואבטחו את העובדים בשדות. בהמשך הרחיבו את תחום פעולתם גם לאבטח עליות על הקרקע ולבסוף אף להקמת יישובים של "שומרים", הן כדי לתת למשפחות השומרים מקום מחייה ומקור פרנסה, והן כדי לממש את רעיון המתיישב-השומר, המבטיח את גבולות שטח ההתיישבות היהודית. הצלחת "השומר" בקבלת האחריות לשמירה במושבות, ידעה עליות ומורדות עד שפסקה כמעט מלהתקיים במלחמת העולם הראשונה, כאשר השלטונות העות'מאנים רדפו את חבריו וכלאו את מי שנתפס. בשנת 1920, לאחר שהבריטים כבשו את ארץ-ישראל, הפקיד "השומר" את משימת ההגנה על היישוב היהודי בארץ בידי ארגון "ההגנה", וחבריו הצטרפו לשורותיו. "השומר" מימש לראשונה את ההכרה כי ליישוב היהודי המתחדש בארץ דרוש ארגון כוח עצמאי, ארצי, שיבטיח את קיומו והתפתחותו. הכרה זו היא שהביאה בסופו של דבר להקמת צה"ל. גם החיבור בין הארגון ה"צבאי" לבין ההתיישבות והפריסה ההתיישבותית, נותר בעינו עד ימינו.

מייסדי הארגון ומנהיגיו, מבני מושבות העלייה הראשונה וחברי אגודת "הגדעונים" הקימו ב-1915, בעת מלחמת העולם הראשונה, ארגון ריגול מחתרתי וחשאי, במטרה לסייע לבריטים במלחמתם נגד התורכים. אהרון אהרונוסון ושרה אהרונוסון, אבשלום פיינברג, יוסף לישנסקי, נעמן בלקינד ואחרים, בטאו בשם שנתנו לארגון את האמונה כי היהודים חייבים להגן על עצמם ולפעול ככל יכולתם לקידום מטרותיהם הלאומיות. הם הניחו שבריטניה תנצח ולאחר המלחמה תעניק סמכויות פוליטיות רחבות למי שעמד לצידה וסייע לנצחונה. סבלו של היישוב היהודי הקטן בארץ מעריצות השליט התורכי וצבאו, חייב פעולה מאורגנת להצלתו.

אהרון אהרונוסון, ראש הארגון והאחראי לקשרים הפוליטיים עם הבריטים, יצא בחשאי מהארץ והדריך את פעולות הארגון מאלכסנדריה שבמצרים. באמצעות רשת הקשר החשאית, העבירו אנשי ניל"י למוסדות התנועה הציונית העולמית, את הידיעות על גירוש יהודי יפו-תל-אביב (מארס 1917) בידי התורכים ועל מצבם החמור עד כדי סכנת מוות מרעב ומגיפות. התערבות גורמים חיצוניים בעקבות הידיעה מיתנה את יחס התורכים וכן הועברה עזרה כספית לנוקמים באמצעות ספינת הקשר הבריטית "מאנאגס".

בשיא פעולתה מנתה הרשת 40-50 חברים, שעסקו באיסוף מידע מודיעיני לצרכי הצבא הבריטי המתקרב אל גבולות ארץ-ישראל. מרכז הרשת מוקם בחוות הנסיונות בעתלית. המידע אמנם סייע לבריטים בכמה מפעולות הכיבוש שלהם כגון, כביש באר שבע.

ביישוב היהודי היתה פעולת הארגון שנויה במחלוקת. אנשי הרשת לא הוסמכו לפעול על ידי המוסדות האזרחיים של היישוב, הם נטלו את המשימה על עצמם ולא היו כפופים לשום גורם מלבד הנהגת הארגון. בה בשעה שסייעו להשרדותו של היישוב היהודי הם גם סיכנוהו. היה ברור לכל שאם תתגלה הרשת, ייענש היישוב כולו. ואכן, ב-1917 נחשפה הרשת בעקבות תפיסתה של אחת מיוני הדואר של הארגון. רבים מחברי הרשת נתפסו, עונו ואף הוצאו להורג. זה היה גורלם של בלקינד ולישנסקי (שאנשי "השומר" סרבו לתת לו מקלט). שרה אהרונוסון, שעמדה בעינויים קשים, שמה קץ לחייה ברית אקדח. אבשלום פיינברג נרצח, כנראה, באזור רפיח בדרכו לחצות את קווי הבריטים. גם אנשי "השומר" נרדפו בעקבות חשיפת הרשת וגם הם הוגלו לדמשק ונכלאו. בדרכם שלהם הורישו אנשי ניל"י לבאים אחריהם את ההכרה בצורך להבטיח את קיומו של היישוב היהודי בארץ בכל מצב ונסיבה ואת מופת ההעזה וההקרבה גם במחיר החיים.

הגדודים העבריים

עם הגדודים העבריים נמנו יחידות צבאיות יהודיות ששרתו בצבא הבריטי במהלך מלחמת העולם הראשונה.

אלה הגדודים: "גדוד נהגי הפרדות של ציון" - (האלכסנדרוני)

גדוד 38 של "קלעי המלך" - (הלונדוני)

גדוד 39 של "קלעי המלך" - (האמריקאי)

גדוד 40 של "קלעי המלך" - "הראשון ליהודה"

ראשיתם של הגדודים בתנועת

התנדבות בין יהודי ארץ

ישראל, אשר גורשו

(התורכים ראו בהם נתיני

אוייב) למצרים. ביוזמתם

של זאב זיבוטינסקי

וטרומפלדור הוקמה יחידת

תובלה בת ארבע פלוגות,

"גדוד נהגי הפרדות של ציון"

בפיקודו של הקולונל

הבריטי, אוהד הציונות,

גיון פיטרסון. המפקד

העברי הבכיר לצידו

היה יוסף טרומפלדור.

בשנת 1915 השתתף הגדוד

בקרבות בחצי האי

גליפולי, השולט על מיצרי הדردנלים. לאחר כשלון חיל המשלוח הבריטי בחזית גליפולי הועסקו נהגי הפרדות בפניני

הציוד הצבאי. בסוף שנת 1916 הוחזרו רוב חיילי הגדוד למצרים. חלקם הועברו ללונדון והיוו גרעין לגדוד חדש של

מתנדבים יהודים (גדוד 38).

חיילי הגדוד הראשון (38) של "קלעי המלך" גויסו בלונדון, באוגוסט 1917 בפעולה נמרצת של זאב זיבוטינסקי ובעזרתו

הפעילה של ד"ר חיים וייצמן. לאחר שממשלת בריטניה הודיעה על הקמת "בטליון יהודי", ופירסמה צו גיוס לנתיני

רוסיה השוהים בבריטניה, התגייסו מהגרים יהודים רבים לגדוד. הקולונל גיון פיטרסון קיבל את הפיקוד גם על גדוד זה.

בשנת 1918 צורף הגדוד לחיל המשלוח של אלנבי ונשלח לחזית בארץ ישראל. הגדוד פעל באיזור שכס ועמק הירדן.

הגדוד השני (39) של "קלעי המלך", שמפקדו היה לויטננט-קולונל אליעזר מרגולין, הוקם בשנת 1918 ומנה בעיקר

מתנדבים יהודים מארצות הברית ומקנדה, וצעירים שגורשו מארץ ישראל בידי התורכים. בראש תנועת ההתנדבות

עמדו פנחס רוטנברג, יצחק בן צבי ודוד בן-גוריון שהיו גם הם כין המגורשים. לחזית הגיעו שתי פלוגות בלבד אשר

השתתפו בלחימה בעמק הירדן.

הגדוד השלישי (40) של "קלעי המלך", הוקם ביוני 1918 לאחר שהבריטים כבשו את דרום ארץ ישראל מידי התורכים

וקו החזית התייצב מצפון לירושלים עד הירקון. בתנועת ההתנדבות לגדוד נטלו חלק פועלים, תלמידי הגימנסיה

"הרצליה" ואיכרים מהמושבות. הגדוד הוקם חרף ההתנגדות של חוגים ביישוב בארץ ישראל ושל אנשי צבא בריטים.

בין ראשי התומכים היו ברל כצנלסון ומשה סמילנסקי. חיילי הגדוד הועברו תחילה למצרים ואחרי תסיסה קשה בקרב

החיילים הוחזרו לארץ ישראל לאחר שהושלם כיבושה. בדצמבר 1919 צורפו חיילי הגדודים ה-38 וה-39 אל הגדוד ה-40

הארץ ישראלי שנקרא "הראשון ליהודה", בפיקודו של אליעזר מרגולין. הבריטים לא אפשרו לגדוד להגן על יישובים

יהודים מהתקפות הערבים. רוב החיילים עזבו במהלך 1920, וכאשר כוח קטן שנותר מחיילי הגדוד חש לעזרת תושבי

תל-אביב יפו ורחובות, ללא אישור הבריטים - הגדוד פורק.

את הגדודים העבריים אפשר לראות כבסיס ראשון לצבא עברי גדול, הודות לאימון הצבאי שניתן למאות מצעירי היישוב,

לנסיין בארגון צבאי, משמעת ונהלים צבאיים ופקודות צבאיות (לדוגמה: תרגילי הסדר). נסיון הגדודים הבהיר את הצורך

בארגון כוח עברי עצמאי והניח יסודות לתורה צבאית סדירה. רבים מבוני כוח המגן העברי, זיבוטינסקי, אליהו גולומב,

דוב הוז ובן גוריון, רכשו בגדודים העבריים את נסיונם הצבאי הראשון.

בקיץ 1920 הוקם ארגון ה"הגנה" כיורשם של ארגוני השמירה וההגנה שקדמו לו: "השומר", "הגדודים העבריים" וארגוני הגנה מקומיים, בגליל ובירושלים, שהוקמו בתגובה לאירועים בתר"פ (1919-1920). ההכרעה על הקמת ארגון ארצי התקבלה אחרי כשלוש השנים על ידי יישובים בודדים (למשל באצבע הגליל). מתחילת דרכו קבע הארגון כי תפקיד ההגנה על חיי המתיישבים ושמירת רכושם, יוטל על המתיישבים עצמם במקומות מושבם.

ה"הגנה", שנוסדה במסגרת מפלגתית (בועידת "אחדות העבודה") ועברה למסגרת תנועתית של "הסתדרות העובדים הכללית", הפכה ב-1931, בעקבות מאורעות תרפ"ט (1929), לארגון הכפוף למרות המוסדות הנבחרים של היישוב המאוחד בארץ ישראל - "הוועד הלאומי" ו"הסוכנות היהודית". ב"מפקדה הארצית" של ה"הגנה" יוצגו באופן שווה המחנה הפועלי והמחנה האזרחי ביישוב. למרות זאת פרשה באותה השנה קבוצת חברים בהנהגת אברהם תהומי, והקימה ארגון חלופי, שנקרא "ארגון ב" וממנו התפתח האצ"ל.

"המרד הערבי", 1936-1939, הציב אתגרים חדשים וחייב דרכי התמודדות חדשות. מבלי לנטוש את עקרון ההבלגה נקט הארגון בדרך חדשה - דרך של תגובה מבוקרת בפורעים, תוך הימנעות מפגיעה באוכלוסיה ערבית חפה מפשע. לשם כך הוקמו יחידות ה"נוודות", וה"פוש"ש" (פלוגות השדה), וביזומה משותפת עם הבריטים, הוקמו פלוגות האש (שהתפתחה לפלוגות הלילה המיוחדות) ו"משטרת היישובים העבריים" במסגרת הנוטרות.

עם התעצמות ה"הגנה" במספר חבריה ובהיקף פעולותיה, הוקם מטה כללי בשנת 1939. בחודש מאי 1939, בתגובה לפרסום "הספר הלבן" נקבעו יעדי המאבק של ה"הגנה" במדיניות הבריטית: ארגון העפלה (עלייה בלתי לגאלית) ופעולות מחתרטיות בנשק. ואולם מלחמת העולם השנייה שפרצה בספטמבר 1939, הפסיקה את הפעולות בנשק נגד הבריטים. ה"הגנה" עברה לשיתוף פעולה מלא שבא לידי ביטוי בגיוס לנוטרות ולצבא הבריטי.

בשנים הראשונות של המלחמה, נוכח איום הפלישה הגרמנית אל ארץ ישראל, הקימה ה"הגנה" את החטיבה המגויסת שלה - הפלמ"ח, שחבריה נטלו חלק בפעולות חבלה ומודיעין של הצבא הבריטי בארצות השכנות. כמו כן, נערכה ה"הגנה" לאפשרות, שהיישוב היהודי יאלץ להתבצר ולהגן על עצמו מפני צבאות הכיבוש של מעצמות הציר (גרמניה, איטליה ויפן), או להתקיים ולפעול תחת כיבוש. גם את הצנחנים שנשלחו לאירופה הכינה ואימנה ה"הגנה". ארגון ה"הגנה" כארגון עממי שהקיף עשרות אלפי חברים, לא יכול היה לשמור על חשאיות מוחלטת. הבריטים לא הכירו בו אך ידעו על קיומו, לעיתים שיתפו פעולה, לעיתים העלימו עין מפעולותיו ולעיתים פעלו באופן נמרץ כנגדו. למרות כל הקשיים הצליח הארגון לאמן את חבריו, להעביר קורסי מפקדים וקצינים, לקיים את "המוסד לעלייה ב" (שעסק בהעפלה) לארגן ולאבטח מבצעי התיישבות חדשה. ה"הגנה" פרסה רשת ענפה של סוכנים לרכישת נשק בחו"ל, ובארץ הקימה בחשאי מפעלים לייצור נשק ותחמושת (תע"ש). כן פיתחה יחידות מקצועיות כמו השי"י (שירות ידיעות) לאיסוף מידע בטחוני.

בתום מלחמת העולם השנייה (1945), חודש המאבק במדיניות "הספר הלבן" של בריטניה. המאבק הגיע לשיאו בהקמת "תנועת המרי", שבה חברי יחד ה"הגנה" (בעיקר באמצעות הפלמ"ח), האצ"ל והלח"י. בעקבות פיצוץ מלון המלך דוד חדלה ה"הגנה" - כצו המוסדות - מהמאבק הצבאי, והגבירה את פעילותה בתחום ההעפלה וההתיישבות.

ב-1947 מנתה ה"הגנה" 46,000 חברות וחברים. בחודשים הראשונים של מלחמת העצמאות - מהחלטת האו"ם ועד לאחר הכרזת העצמאות - עמדו 12 חטיבות ה"הגנה" להגנתו והצלתו של היישוב העברי בארץ ישראל מהאויב הערבי. במקביל הקים מטה ה"הגנה" חילות מקצועיים: חיל אוויר וחיל ים; חילות מסייעים מבצעיים: תותחנים, הנדסה, קשר; חילות מתחזקים: חילות שלישותיים: שלישות ראשית, חיל נשים, משטרה צבאית. כל אלה היו ליצבא הגנה לישראל.

ב-1 ביוני 1948. ארגון ה"הגנה" - שבמרכזו רעיון צבא העם, בו משתתפים כל הכשירים למלחמה, היווה בסיס ארגוני ותורתי לצה"ל עם הקמתו. צה"ל ינק מה"הגנה" את עיקרי תורת הלחימה, מארגון ה"הגנה" ירש צה"ל את עקרון הכפיפות המוחלטת של הכוח הצבאי למוסדות האזרחיים-מדיניים, הנבחרים באורח דמוקרטי.

עד אמצע שנות השלושים שירתו רק יהודים מעטים במשטרת המנדט הבריטית. בעקבות מהומות הדמים ב"מרד הערבי" (שהחל ב-1936), אישרו שלטונות המנדט הקמת מסגרת לגאלית של שוטרים יהודים, להגנת היישוב היהודי בארץ ישראל. האישור ניתן לאחר משא ומתן ממושך בתביעת "הסוכנות היהודית" מממשלת המנדט להגדיל באופן ניכר את מספר השוטרים היהודים ולחזק את המשטרה, נוכח גלויי החולשה בשמירה על הסדר והביטחון. הממונה על הנוטרים מטעם הסוכנות היה יהושע גורדון.

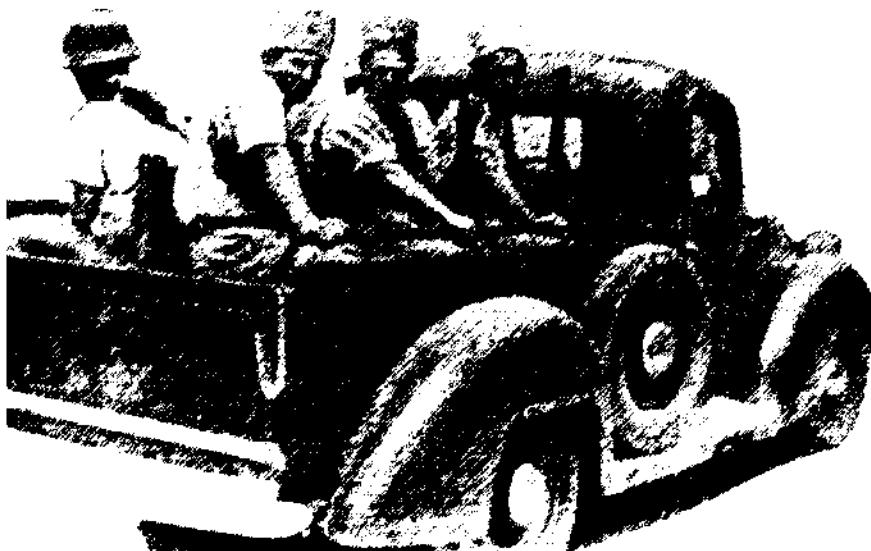
גויסו היהודים למשטרה על-פי כמה הגדרות: נוטרים לבושי מדים ומצוידים ברובי ציד, ששכרם שולם בידי מוסדות ויישובים, נקראו "גפירים". שוטרים לבושי מדים ומצוידים ברובה צבאי, שקבלו שכרם מהמשטרה, נקראו "שוטרים מוספים", שוטרים מתנדבים שלא קיבלו שכר וצוידו במדים ונשק למשימות שמירה ביישוב בלבד, נקראו "שוטרים מיוחדים".

במאי 1936 גויסו עשרות הנוטרים הראשונים, שנשקם היה מיושן ודל. ההתחלה היתה צנועה למדי, והנוטרים נשלחו רק ליישובים אחדים בעמק הירדן ובאיזור עין-חרוד. מהלך המאורעות אילץ את השלטונות להגדיל את מספר הנוטרים ובספטמבר היו כבר יותר מ-2,800 נוטרים ברחבי הארץ, שקיבלו מדים אחידים ורובים באיכות טובה. הם הורשו לצאת מגבולות היישובים ולשמור בשדות ובמטעים. היקף הגיוס הגיע עד 3,000-4,000 נוטרים בשירות ומספר גדול פי 4 עד 6 היו "מושבעים" ברזרבה, מאומנים ומוכנים להיקרא לתפקיד בשעת הצורך.

נוכחותם של אלפי יהודים חמושים כנשק לגאלי שינתה לטובה את מצב ההגנה של היישוב היהודי כולו. בתגובה להחמרת מצב הבטחון הוקמו מבין הנוטרים יחידות ניידות, ברכב (המשמרות הנעים - מ"נים) או על גבי סוסים. יחידות אלה יכלו להגיע במהירות למקום המותקף ולהושיט עזרה. השלטונות הבריטיים כינו את חיל הנוטרים ביישובים החקלאיים "חיל להגנת היישובים היהודיים" והכירו בו כחטיבה ארצית קבועה ויציבה. לאחר זמן נקראה החטיבה בשם "משטרת היישובים העבריים" (מ"ש"ע). במסגרת הנוטרים אורגנו עוד יחידות ארציות, בהתאם לתפקידים מיוחדים כגון: נוטרי הרכבת, נוטרי שדה התעופה, משמר החופים, נוטרי גדר הצפון ועוד.

רוב הנוטרים היו גם חברי ה"הגנה" ולארגון היתה, למעשה, סמכות סמויה לגביהם. הם פעלו על פי הוראותיו והנחיותיו. בהגנים על היישובים היהודיים עשו זאת כשוטרים במשטרה הבריטית וכחברי ה"הגנה". תחת מסווה הנוטרות קיימה ה"הגנה" את "פלוגות השדה" (פ"ש"ש) שלה, ובאמצעות הנוטרות השיגה אימון טוב לאנשיה ולעתים גם נשק ומידע רב על הבריטים והערבים.

מסגרת הנוטרות, התקיימה 12 שנים, עד הקמת מדינת ישראל ומשטרת ישראל. למרות תהליך הצמצום במספר המגויסים מסוף "המרד הערבי", רכשו 20,000 יהודים את אימונם הצבאי הבסיסי במסגרת הזאת. רבים מילאו בה תפקידי פיקוד וזוטרים (בפיקוד הגבוה שרתו רק בריטים) וכך הכירו מסגרת משטרתית מסודרת, המקיימת נהלים ברורים של סדר ומשמעת, של הידארכיה פיקודית ושל אחריות מוגדרת על משימות.

פלגות הלילה המיוחדות (S.N.S. - SPECIAL NIGHT SQUADS)

כשיא "המרד הערבי" (יוני - 1938) הוקמו, במסגרת המאמץ הצבאי הבריטי לדכא את המרד, שלוש פלגות מעורבות, יהודיות-בריטיות, ביוזמתו ובפיקודו של קפטן צ'ארלס אורד וינגייט, שנקראו - "פלגות הלילה המיוחדות". קדמה להן "פלגות האש" בעין-חרוד, שהוקמה אף היא בהמלצת וינגייט, כמחלקת משמר צינור הנפט, במטרה למנוע חבלות הערבים בצינור. הצעת וינגייט להקמת כוח מיוחד לחכימה לילית נגד הכנופיות הערביות, הוגשה לפיקוד הצבאי הבריטי לאחר שוינגייט סייר בארץ והתרשם מפעילותו ההתיישבותית והביטחונית של היישוב היהודי. משאפשרה ההצעה הוקמו בנוסף לפלגות האש בעין-חרוד ארבע פלגות נוספות באיילת השחר, חניתה, תל-עמל (אחר כך בגבע, אפיקים וכינרת) ובכפר יונה. שלושה קצינים ו-37 חוגרים בריטים יחד עם 75 נוטרים יהודים, שנבחרו על-ידי ה"הגנה" מבין אנשי הפו"ש ("פלגות השדה"), מילאו את משימות האבטחה של צינור הנפט וקווי החשמל וביצעו פעולות ענישה ומנע כנגד הכנופיות.

תוצאות פעילות "פלגות הלילה" היו חיוביות מאוד. הפגיעות בקו הנפט ירדו כמעט לאפס. וינגייט ואחד מעוזריו היהודים, ישראל כרמי, זכו לאות הצטיינות על פעולתם. בסוף קיץ 1938 יזם פנחס רוטנברג הקמת "פלגות אש" נוספת להגנה על קו המתח הגבוה של חברת החשמל בואדי ערה ובמישור החוף, גם כאן היו תוצאות ניכרות.

בהדרכתו ובהשראתו של וינגייט, נלמדו ושוכללו שיטות המלחמה הזעירה (מלחמת גרילה). הניידות, המהירות, הלחימה בלילה, עקרון ההפתעה, מארב לכוח התוקף סמוך למקום היציאה שלו, טיפול תחום המודיעין ותרגול הסיירות, כל אלה ייחדו את הפלגות מכל מסגרת צבאית אחרת, והניחו יסודות לשיטות הלחימה שיושמו ב"הגנה", בפלמ"ח ובצה"ל.

וינגייט לא היה רק מפקד צבאי, כחסידי המפעל הציוני וכמאמין גדול בזכותם של היהודים להקים את "ביתם הלאומי" בארץ-ישראל בברית עם בריטניה, נקרא בפי היהודים "הידיד". בעקבות הצלחת "פלגות הלילה" השיג את אישור שלטונות הצבא לפתיחת קורס למאה מגויסים יהודים, שיוכשרו כמפקדי יחידות סיור מסופחות לצבא. הקורס התקיים בעין-חרוד (ספטמבר 1938). ואולם המגמה של וינגייט נבלמה על-ידי שלטונות המנדט שלא ראו בעין יפה את אהדתו למפעל הציוני. הוא הורחק על-ידי הבריטים מארץ-ישראל בסוף 1938 והוחזר לאנגליה (במלחמת העולם השנייה נשלח לחזית בורמה ונהרג בתאונת מטוס).

כשנחלש "המרד הערבי" לא נזקקו עוד הבריטים ל-S.N.S. והן פורקו בהדרגה. פלגת המשמר לאבטחת קו הנפט פורקה ביולי 1939 והפלגה לאבטחת קו החשמל פורקה רק באוקטובר 1939.

בשורות "פלגות הלילה" קבלו את הכשרתם הצבאית רבים שנמנו אחר כך עם המנהיגות הצבאית הישראלית. הם הושפעו ממורשתו של וינגייט, הן בשיטות הלחימה המקוריות, והן במופת הפיקודי שלו ואותם יישמו בבניין כוח המגן היהודי בארץ.

הארגון הצבאי הלאומי נוסד ב-1937 כארגון מחתרתי חשאי על-ידי חלק מאנשי "ארגון ב", שפרשו ב-1931 מה"הגנה", יחד עם אנשי בית"ר והתנועה הרוויזיוניסטית. האצ"ל שנוסד בעיצומו של "המרד הערבי" קיים זיקה הדוקה להסתדרות הציונית החדשה (הרוויזיוניסטית) וראה במנהיגה זאב זיבוטינסקי את מצביאו. העוינות הקשה שאפיינה את יחסי ה"הגנה" והאצ"ל, נבעה מההבדלים בזהות האידאולוגית והפוליטית ומהמחלוקות בשאלת המרות ובשאלת התגובה לאלימות הערבית. "ארגון ב" וממשיכו האצ"ל, כפרו בחובת הכפיפות למרות המוסדות הנבחרים של "היישוב" ושללו באופן מוחלט את שיטת ה"הבלגה". הם גרסו שעל הטרור הערבי יש להגיב בטרור נגדי. סמל האצ"ל - יד אוחזת רובה על רקע ארץ ישראל משני עברי הירדן - מבטא את אמונת חברי הארגון בזכות קיומה של מדינה יהודית משני עברי הירדן, ואת נכונותם להיאבק בנשק למען אמונתם בכל מי שיפריע להגשמתה, ערבים או בריטים. אצ"ל, שבראשית דרכו היה כפוף למרות מוסדות המפלגה הרוויזיוניסטית, הפך בהדרגה למחתרת שאינה כפופה לשום מרות מדינית, אלא למפקדה בלבד. בשנות "המרד הערבי" וראשית מלחמת העולם השנייה היה האצ"ל מעורב, בנוסף לפעילות האלימה נגד ערבים ובריטים (בייחוד לאחר תלייתו של שלמה בן-יוסף, ראשון "עולי הגרדום" של האצ"ל, בעוון זריקת רימון על אוטובוס ערבי על-יד ראש פינה ב-29.6.38), גם בפעולת העפלה ענפה. יחד עם גורמים רוויזיוניסטים אחרים אנשיו ליוו אניות והנחיתו לחופי הארץ רבבות מעפילים, רובם חברי בית"ר. בפרוץ מלחמת העולם השנייה חדל האצ"ל, בפקודו של דוד רזיאל, מפעילותו נגד הבריטים והצטרף למאמץ המלחמתי הבריטי. מפקד האצ"ל וחוליה מאנשיו נהרגו בדרכם למשימה מהפצצה אווירית בחבניה שבעיראק. ב-1944, תחת פיקודו של מנחם בגין, פסק שיתוף הפעולה עם הבריטים, בעוד המלחמה העולמית נמשכת, והאצ"ל הכריז על מרד בבריטים. הארגון חזר להתקפות על מוסדות המנהל האזרחי ומתקני משטרה בריטיים. בתגובה, הגלו הבריטים מאות עצורים (קרוב ל-500), רובם חברי אצ"ל ולח"י, למחנות מעצר באריתריאה, סודן וקניה, וכאן הוחזקו העצורים עד סיום המנדט ב-1948. היו מהם שנמלטו במבצעי בריחה נועזים. בביצוע המעצרים נהנו הבריטים משיתוף פעולה של ה"הגנה", שבפקודת המוסדות הנבחרים של "היישוב" עצרה מאות ממפקדי הארגון וחיליו והסגירה אותם לבריטים ("היסזון"). לאחר מלחמת העולם הצטרף האצ"ל לפעולות "תנועת המרי העברי" וביצע התקפות נועזות על מתקנים בריטיים. פעולת החבלה במלון "המלך דוד" בירושלים (22.7.46), מקום משכנם של מפקדת הצבא הבריטי ומרכז הממשל האזרחי, שבה נהרגו כמאה איש, בריטים, ערבים ויהודים, גרמה לפירוק "תנועת המרי העברי". אצ"ל המשיך בהתקפותיו על מתקנים, כלי תחבורה ומחנות בריטיים. המבצע הנועז והמוצלח ביותר היה הפריצה לכלא עכו (4.5.47) ושחרור אסירי אצ"ל ולח"י מהכלא. מבצע הפריצה הצליח אך הארגון שילם מחיר כבד בהרוגים, פצועים ואסורים. במלחמתו של אצ"ל

בבריטים נקטו שני הצדדים בפעולות קשות ביותר, ומספרם של "עולי הגרדום" מבין חברי הארגון מעיד על כך. ה"הגנה" חידשה את "היסזון" נגד האצ"ל אך הפעם מבלי לשתף פעולה עם הבריטים.

על סף הכרזת המדינה מנה הארגון כ-3,000-4,000 חברים מהם כ-1,000 בחיל הקרב של אצ"ל. כיבוש שכונת מנשייה ביפו הייתה פעולתו הקרבית החשובה ביותר. עם הקמת צה"ל השתלבו בו יחידות האצ"ל, מלבד היחידה הירושלמית. במהלך ההפוגה הראשונה הפר האצ"ל את מרות ממשלת ישראל וצה"ל, בעת שניסה למנוע העברת משלוח נשק מאוניה של אצ"ל, שהובאה מאירופה, לידי צה"ל. על-פי הוראת שר הבטחון טובעה האוניה בחוף תל-אביב. הארגון פורק סופית, רק לאחר שברנדוט, המתווך מטעם א"י, נרצח בידי אנשי לח"י בירושלים. במהלך מלחמת העצמאות ייסדו מנהיגי האצ"ל מפלגה פוליטית - תנועת החירות.

לוחמי האצ"ל הורישו לצה"ל את ערך ההקרבה האישית, התעוזה והדבקות במטרה ותרמו גם בהקניית יסודות הפעילות החשאית.

ארגון מחתרת עברי שהוקם ב-1940 ופעל עד להקמת צה"ל ב-1948. מייסד הארגון היה אברהם שטרן (יאיר, בכינויו המחתרתי), שנמנה עם בכירי מפקדיל האצ"ל והתנגד להחלטת מפקדתו במלחמת העולם השנייה, לחדול מפעילות צבאית נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל ולשתף פעולה עם הצבא הבריטי נגד צבאות מדינות "הציר". שטרן פרש בראש קבוצת חברים מהאצ"ל ויסד את "האצ"ל בישראל", שנקרא אח"כ לח"י. אנשי לח"י ראו בבריטים את אויבם העיקרי, ובמאבקם בבריטים למען הגשמת מטרותם - ריבונות יהודית בארץ-ישראל - לא נרתעו מחיפוש מגע עם השלטון הנאצי בגרמניה והפשיסטי באיטליה. למפקדיו הארגון (בתחילה יאיר ואחריו פיקוד משותף של שלושה) היתה הסמכות העליונה לגבי חבריו. הם לא היו כפופים לכל מרות אחרת, לא של ההסתדרות הרביוניסטית, שאלה קיימו זיקה אידאולוגית ולא של מוסדות "היישוב המאורגן". יעדי של הארגון היו מרחיקי לכת: הוא שאף לכבוש את ארץ-ישראל ולכונן בה את מלכות ישראל. בניגוד ליעדיו היה מספר חבריו מצומצם מאוד, במשך כל שנות

קיומו לא עלה על כמה מאות. הפער בין היעדים לאפשרויות הביצוע הוביל לשימוש בשיטת הטרור האישי הקיצוני, שאפיינה את פעילות הלח"י. בגלל שיטת פעילות זו נרדפו אנשיה בידי השלטון הבריטי, ושוטרים בריטים רצחו את מפקד הלח"י, יאיר, בפברואר 1942, במקום בו התגלה במחבוא. הנחיצות שבה נלחמו הבריטים בלח"י חייבה את הארגון לרדת למחתרת עמוקה, שבה הפעילות ממודרת מאד, והפיקוד שומר על סמכויות בלתי מוגבלות לגבי חבריו, עד כדי הוצאות גזר דין מוות למי שנמצא בלתי נאמן. למרות אמצעי הזהירות הקיצוניים כמעט הצליחו הבריטים למרוס להיסולו של הארגון, כאשר רוב אנשיו נתפסו, הואשמו ונכלאו. בסדרת בריחות מרשימה הצליחו אחדים מהמנהיגים (יצחק (יוזניצקי) שמיר, נתן (פרידמן) ילן-מור וישראל (שייב) אלדד, להימלט ולהקים מחדש את מחתרת לח"י.

פעולת השיא של הארגון היתה התנקשות בחיי הלורד מוין, מי שהיה שר תושב, המופקד על ענייני המזרח התיכון בממשלת בריטניה. שנים מצעירי הלח"י, אליהו חכים ואליהו בית צורי, שנקטו בדרך הטרור האישי האופיינית לארגון והרגו את השר הבריטי ואת נהגו במכונית (6.11.44), נתפסו, נשפטו וניתלו בקהיר. בעקבות הרצח, שעורר תגובות קשות בעולם כולו, כפתה הנהגת היישוב על לח"י להפסיק את פעולות המחתרת. בתום מלחמת העולם הידשה המחתרת את פעילותה והצטרפה ל"תנועת המרי העברי", שבמסגרתה ביצעה התקפות על מחנות צבא בריטיים לשם השגת נשק; חבלות במתקנים בריטיים חשובים כגון: בתי המלאכה של הרכבת, שדות תעופה ועוד. בו בזמן המשיכו אנשיה בפעולות טרור אישי נגד חיילים ואזרחים בריטיים.

לח"י שבדאשית דרכה סבלה מהסגרות והלשנות הן מצד האצ"ל והן מצד "ההגנה", לא סבלה באופן יחסי מפעולות ה"סיון" של ה"הגנה", משום שנענתה לדרישותיה לחדול מפעולות. ואולם, רבים מאנשיה נתפסו בידי הבריטים, נשפטו לתקופות מאסר ארוכות, והוגלו למחנות מעצר באפריקה. אחדים אף נדונו למוות וניתלו. גם מספר הנופלים בהתנגשויות עם הצבא הבריטי היה גדול יחסית להיקפו הקטן של הארגון. עד מלחמת העצמאות נמנעה המחתרת מפגיעה בערבים, במלחמה שינתה את יעדיה ופעלה, בנפרד ויחד עם האצ"ל, בהתקפות על ערבים. עם הקמת צה"ל בסוף מאי 1948, הצטרפו מאות אנשי לח"י במרוכז לחטיבה שמונה בפיקוד י. שדה וקיבלו עליהם את מרות מוסדות המדינה. רק בירושלים, שבעיניהם נחשבה מחוץ לתחום השלטון של מוסדות מדינת ישראל, המשיך הארגון להתקיים. בפקודת המפקדה החשאית של לח"י נרצח בירושלים, בספטמבר 1948, הרון ברנדוט - המתווך מסעם האו"ם - אשר פעל בארץ במגמה להביא להפסקת אש ושביית נשק. פעולה זו הביאה למאסר כמה ממפקדי לח"י, להוצאת הארגון מחוץ לחוק ולפירוקו.

אנשי לח"י הקימו, עם פירוקם, מפלגה פוליטית בשם: תנועת הלוחמים. מפלגה זו לא האריכה ימים כמפלגה עצמאית. לוחמי לח"י הורישו לצה"ל את ערכי ההקרבה האישית והדבקות במטרה, את התעוזה ואת כללי הפעולה החשאית.

במאי 1941 פקדה המפקדה הארצית של ה"הגנה" על הקמת תשע "פלוגות מחץ" בפיקודו של יצחק שדה. בפועל הוקמו שש פלוגות שהיו ראשיתה של חטיבה מגוייסת ארצית העומדת לרשות המשימות המבצעיות של ה"הגנה". צוותים משתי הפלוגות הראשונות של הפלמ"ח פעלו כמורי דרך וחבלנים עם הצבא הבריטי שפלש לסוריה. עם גבור החשש מפלישה גרמנית, הוטלה על הפלמ"ח משימת ההכנה לאפשרות של התבצרות על הכרמל והתגוננות מפני הכיבוש הגרמני. שתי מחלקות מיוחדות "הגרמנית" ו"הערבית" ("השחר"), הוקמו למטרת פעילות גרילה נגד האויב הנאצי אם יכבוש את ארץ ישראל וסוריה. גם המחלקה ה"בלקנית" ומסגרת האימון של הצנחנים, יועדו למלחמת גרילה בכיבוש הנאצי באירופה ולהצלת יהודים. בתקופת "השיתוף החשאי" עם הבריטים, נהנו מגוייסי הפלמ"ח מאימונים סדירים ללוחמת קומנדו במחנה אימונים בחורשת משמר העמק, במימון והדרכה של הצבא הבריטי. אולם, עם חלוף סכנת פלישת מדינות ה"ציר", הסירו הבריטים את חסותם מהפלמ"ח. המשך קיום הפלמ"ח כחטיבה מגוייסת, הובטח באמצעות הפיכתו לכוח עובד ומתאמן בקיבוצי ההתיישבות העובדת. המשקים קיבלו על עצמם את איכסון מחלקות הפלמ"ח כתנאים של שבועיים בחודש לעבודה ושבועיים לאימונים וחופשות. ההסדר חיזק את זיקת הפלמ"ח להתיישבות העובדת (רבים ממפקדיו באו ממנה), ולתנועת העבודה. קשר זה התעצם עם הצטרפות הכשרות תנועות הנוער החלוציות למסלול "ההכשרות המגוייסות" בפלמ"ח (מקיץ 1944). מפקדי הפלמ"ח וחייליו קיבלו על עצמם את המרות המוחלטת של פיקוד ה"הגנה" ומוסדות 'היישוב' ונמנעו, לעיתים תוך ביקורת קשה, מביצוע פעולות שלא אושרו בהחלטת המוסדות. עם הגידול בכוח אדם ובמשימות הוקמו במסגרת הפלמ"ח יחידות מיוחדות נוספות: סירים מיוחדים, ימאים ואפילו טייסים. מהם יתפתחו בבוא העת כוחות התקפיים וחילות מקצועיים. חטיבת הפלמ"ח נדרשה למצות את יכולתה המבצעית בתחומים שונים בעת המאבק בבריטים לאחר מלחמת העולם. אנשי הפלוגה הימית של הפלמ"ח - הפלי"ם - לקחו חלק בכל פעולות ההעפלה, מארגון המעפילים באירופה ועד הורדתם לחוף בארץ או בקפריסין (וגם אימונם שם). במסגרת "תנועת המרי העברי" (נובמבר 1945 עד יולי 1946) מילא הפלמ"ח תפקיד מרכזי וביצע פעולות נועזות ומורכבות, לעיתים בקנה מידה ארצי, כגון: הפריצה לעתלית, ליל הרכבות, הפשיטות על תחנות המשטרה ומתקני הרדאר וליל הגשרים. במסגרת מאמצי המוסדות להפסקת פעולות הטרור של הארגונים הפורשים (אצ"ל, לח"י) ביצעו חברי הפלמ"ח את רוב מגעי הכוח עם אצ"ל ב"סזון".

בתחילת מלחמת העצמאות גוייסו אנשי ה"הזרבה" (המילואים) של הפלמ"ח ויחד עם חבריהם המגוייסים הגנו על היישובים העבריים מפני המתקפה הערבית, אבטחו את הדרכים וליוו שיירות. בעיצומה של המלחמה נוספו לפלמ"ח מגוייסים רבים, ומספר לוחמיו הגיע ל-7,000 בהם יותר מ-1,000 נשים. כוחותיו חולקו לשלוש חטיבות שלחמו בכל החזיתות: "יפתח" בצפון, במרכז ובנגב, "הראל" בחזית ירושלים והפרוזדור ובסיני, ו"הנגב" בחזית הנגב. לאחר הכרזת העצמאות של ישראל (15.5.48) נטל הפלמ"ח חלק מכריע בקרבות הבלימה ובמתקפות הנגד שלאחריהם, ולוחמיו הגיעו עד הליטאני בצפון, סיני ואילת בדרום. מטה הפלמ"ח פורק בסתיו 1948, למרות התנגדות חבריו. בשלב האחרון של המלחמה הקימו הכשרות הפלמ"ח יישובי מישלט על גבולות הארץ החדשים ונתנו משנה משמעות לסמל השיבולים והחרב של הפלמ"ח. בתום המלחמה פורקו חטיבות הפלמ"ח ורבים ממפקדיו עזבו את השירות הצבאי. ואולם, הפלמ"ח הוריש לצה"ל יסודות צבאיים חשובים ביותר:

- קיום כוח צבאי מגוייס, מאומן ומוכן לכל קריאה ולציוד כוח מילואים המוכן לקריאה מיידית.
- הרעות והחברות כערך מרכזי בהוויית הלוחמים.
- מורשת הסיוורים והכרת הארץ.
- הדבקות במשימה כערך, המחייב פתרונות מקוריים ונועזים.
- ההכרה בסמכותו של הדרג המדיני הנבחר ובחובת הדרג הצבאי לקבל את מרותם.

מגוייסי הצבא הבריטי והבריגדה (השיבה הידנית ליהודה)

הצבא
JEWISH ARMY CORPS

מתנדבי היישוב לצבא הבריטי
באו מחוגים שונים, חלקם
בהתנדבות אישית ואחרים נשלחו
על-פי החלטת הארגונים אליהם
השתייכו. כלל המתנדבים הגיע
ל-27,000 מגוייסי, בהם כ-4,000
נשים (בחיל העזר לנשים, ובחיל
העזר לנשים של חיל האוויר).
מוסדות 'היישוב' שאפו למסד את

ההתנדבות ולהשיג באמצעותה כמה יעדים:

- 1) לתת ביטוי גלוי ומוכר ללחימת היישוב היהודי בארץ באיובי העם היהודי.
 - 2) לזכות בהכרת בנות הברית, הנלחמות בגרמניה ובגרורותיה, בצדקת הדרישות המדיניות של היישוב והתנועה הציונית בתום המלחמה.
 - 3) לרכוש נסיון וידע צבאי, ברמת הלוחמים וברמת הפיקוד.
- בשנים הראשונות של מלחמת העולם השנייה התנדבו אלפים מיהודי ארץ-ישראל ליחידות הצבא הבריטי (בעיקר ליחידות "החפרים" שהשתייכו לחיל ההנדסה) מהם שנשלחו לחזית צרפת ומהם לחזית יוון, שבה נפלו חללים רבים ונשבו כאלף וחמש מאות.

סוגיית הגיוס לצבא הבריטי העסיקה את הנהגת 'היישוב' בכל מהלך המלחמה. הדרישה המתמדת מהבריטים היתה: לאפשר למתנדבי היישוב לשרת ביחידות בעלות זהות לאומית יהודית ולהקים דיוויזיה יהודית. הבריטים, שחששו מהכוונות הפוליטיות של הנהגת היישוב, ורצו להימנע מממן הכרה חד-צדדית למסגרות לאומיות יהודיות, אישרו בתחילה יחידות ארץ-ישראליות (של ערבים ויהודים). רק מחוסר ברירה נענו בהדרגה לדרישות היהודים, עד להכרזה על הקמת "החטיבה היהודית הלוחמת" (חי"ל), שנקראה "הבריגדה" וחייליה נשאו את סמל שני פסי התכלת על רקע לבן וביניהם מגן דוד זהוב.

"הבריגדה" הורכבה משלושה גדודי חיל רגלים ויחידות תובלה, הנדסה, קשר, תותחנים, שירות רפואי ושירותי עזר. מפקד החטיבה היה הבריגדיר ארנסט פראנק בנג'מין, יהודי, יליד קנדה. לחטיבה הצטרפו גם פליטי שואה שברחו מאירופה ויחד מנו כ-5,000 מגוייסי. גם בתוך היישוב התנהל ויכוח על הגיוס. היו שדרשו להשאיר את המגוייסיים בארץ והתנגדו לשליחתם לחזיתות רחוקות. כשהחמירו יחסי השלטון והיישוב התקשו המוסדות לעודד את הגיוס לעזרת בריטניה וגברו הקולות המחייבים גיוס למסגרת עצמאית ולא זרה. אלה הסתמכו גם על העובדה שמבין עשרות אלפי המתנדבים הגיעו רק כמה מאות למגע קרבי פעיל עם האויב, כמו חיילי יחידה 51 של הקומנדו הבריטי, שלחמו בצפון אמריקה ואנשי החי"ל, שהשתתפו בקרבות על-יד הנהר סאניו באיטליה. שאר המגוייסיים מלאו תפקידי עזר שונים.

המגוייסיים ביחידות השונות ואנשי "הבריגדה" היו הראשונים שיצרו מגע עם שרידי השואה והביאו להם את בשורת ארץ-ישראל הנבנית. המפגש הזה מילא תפקיד חשוב ביותר בשיקומם של הניצולם ובארגון "הבריחה" מאירופה וה"העפלה" לארץ ישראל.

בתום המלחמת שוחררו בהדרגה המתנדבים. "הבריגדה" פורקה ביוני 1946.

תרומת מגוייסי הצבא הבריטי והחי"ל לצח"ל, באה לביטוי בעיקר בהנהגת יסודות הלחימה הסדירה (לדוגמה נוהל קרב, פוצט"א), בתפעול של כלי נשק מודרניים ובהנהגת נהלי שיגרה החינוכיים לארגון צבאי גדול, כגון: - היגיינה, משמעת, מדים וסמני דרגות, תפעול שוטף של רכבים וכלי נשק וארגון מחנות.

במהלך שנת 1947, נדונה באו"ם שאלת ההסדר בין היהודים לערבים בארץ ישראל. בריטניה ששלטה עדיין בארץ מתוקף המנדט שניתן לה, בקשה להגדיר מחדש את תנאיו או לכטלו, והודיעה כי כוחותיה יעזבו את הארץ. הנהגת היישוב, בראשות בן-גוריון, הבינה כי יש להתכונן לעימות אלים עם ערביי ארץ-ישראל וככל הנראה גם עם צבאות מדינות ערב השכנות. בהכרה זו נעשו שינויים מרחיקי לכת בארגון הכוח הגדול ביישוב, שהיה נתון למרות ההנהגה - ארגון ה"הגנה", שמנה אז כ-46,000 חברים. השינויים העקריים היו שינויים בתקציב ובמבנה: הואצו באופן ניכר פעולות "הרכש" וה"התע"ש" (רכישת נשק ותחמושת בארץ ובחו"ל וייצור עצמי שלהם), וחברי ה"הגנה" בכל הארץ, שהשתיכו לחיל השדה (חי"ש) ולפלוגות המחץ (פלמ"ח), חולקו לחמש חטיבות שכונן: "לבנוני", "אלכסנדרוני" "קרייתית", "גבעתי", "עציוני" וחטיבת הפלמ"ח המגוייסת. צעדים אלה נעשו בסמוך למועד ההכרעה באו"ם, והם הושלמו בהקמת "מרכז המפקד לשירות העם", שהופקד על גיוס מתנדבים נוספים מקרב היישוב היהודי בארץ לקראת המלחמה הצפויה.

המלחמה אכן פרצה למחרת ההחלטה באו"ם על הקמת שתי מדינות בארץ ישראל, יהודית וערבית ואיזור ירושלים כמרחב בין-לאומי. ערביי הארץ שהתנגדו להחלטה פתחו בפעולות האיבה, וארגוני הכוח של היישוב, ה"הגנה", אצ"ל ולח"י, השיבו בפעולות גמול, כל אחד בדרכו. בדצמבר וינואר עדיין לא התבהרה תמונת המלחמה הכוללת, ואולם בפברואר ומארכ כבר התנהלו הקרבות בכל עוזם, והיישוב היהודי ידע סבל וקרבות רבים. בעוד השלטון הבריטי "מתקפל" בהדרגה מאזורי הארץ השונים, כשהוא משאיר את הכוחות היריבים להלחם זה בזה, ניתקו יישובים ואזורי התיישבות מן המרכז והוטל עליהם מצור.

בחדש הראשון להחיימה ניצב הפלמ"ח, שהיה החיל הסדיר, בפרץ. בחדשים הבאים הצטרפו אליו מגוייסי חטיבות החי"ש ואחריהם הוכנסו לפעולה המתגייסים החדשים. בעקבות הגיוס הגדול תיגבר פיקוד ה"הגנה" את כל חטיבותיו ופיצל את חטיבת "לבנוני" לחטיבות "גולני" ו"כרמלי" ואחריהן הוקמו באפריל-מאי חטיבות "עודד", "מכבי" וחטיבה 8. חטיבת הפלמ"ח שמספר גדודיה עלה ל-9 התפצלה אף היא בחדשים מארכ-אפריל לשלוש חטיבות: "נגב", "הראל" ו"פתח". במהלך חודש אפריל התקיימו מגעים נמרצים עם מפקדות אצ"ל ולח"י במטרה להשיג שיתוף פעולה בפעילות המלחמתית. המגעים היו רצופי קשיים אך לקראת מועד הכרזת העצמאות של מדינת ישראל, הושגה התקדמות ניכרת.

הודות למאמצי הגיוס החימוש והלחימה, הצליח הכוח הלוחם היהודי להביס את כוחותיהם של הפלסטינים לפני הכרזת העצמאות, ולערוך את כוחותיו, שכללו עתה מלבד חטיבות הוגלים גם גרעינים של חילות מקצועיים כגון "השירות הימי", "שירות האוויר", וראשיתו של "שירות משוריינים", כמו גם יחידות שירותים מקצועיות, לקראת העימות עם הצבאות הסדירים של מדינות ערב.

ב-15 במאי 1948, בתגובה להכרזת העצמאות, פלשו צבאות מדינות ערב (לבנון, סוריה, עירק, ירדן ומצרים, לתחומי ארץ-ישראל. הכוח היהודי ניהל קרב בלימה קשה, ועמד בו בהצלחה. בשעה שגורלה של המדינה הוכרע בשדה הקרב, החליטה הממשלה הזמנית ב-26 במאי על הקמת צה"ל - "צבא הגנה לישראל". ב-31 במאי פרסם בן-גוריון, ראש הממשלה ושר הבטחון את פקודת ההקמה של צה"ל ומה-1 ביוני היו מטכ"ל ה"הגנה" על 12 חטיבותיו - לצה"ל. במקביל הצטרפו אל אותן החטיבות לח"י (29.5.48) ואצ"ל (1.6.48) ומסגרת זו נשארה עד תום המלחמה. גם העולים שהגיעו למדינת ישראל הריכונית ממחנות המעצר בקפריסין וממחנות העקורים באירופה והיו בגיל הגיוס, וגם מתנדבים יהודים מרחבי העולם הצטרפו לצה"ל ומלאו את מקומם של הנופלים והנפגעים. בפקודת ממשלת ישראל, עבר צה"ל ממלחמת בלימה למתקפה וזכה לנצחון מוחץ על צבאות הערבים. בתום המלחמה הרחיקו חיילי צה"ל את החזית אל מעבר ל"גבולות החלוקה" של האו"ם. הישגי צה"ל אילצו את מדינות ערב להסכים לשביתת נשק, והבטיחו את מימשה עצמאותה של ישראל.

